

A közügyek vitáinak szabadsága és a magánélet védelméről szóló 2018. évi LIII. törvény

KOLTAY ANDRÁS¹

A hírnév- és becsületvédelem értelmezése a közéleti szereplést a hírnévvédelem hatókörét automatikusan csökkentő körülményként veszi figyelembe. Ezt követeli meg a demokratikus berendezkedés egyik alapvető játékszabálya; a közügyek nyílt vitatása egy bizonyos határig fontosabb érdek, mint a kritizált egyén személyiségi jogainak védelme. Az 1994 óta gyarapodó alkotmánybírósági gyakorlat, a rendes bíróságok döntései, a Ptk. 2013-as elfogadása által létrejött új szabályozás, valamint az alkotmányjogi panasz lehetőségének megnyílása nyomán sokasodó AB döntések kirajzolják a terület legfontosabb kérdéseire adható azon válaszokat, amelyeket egy modern, a szólásszabadság és a személyiségi jogok egyensúlyának meghatározását célzó jogrendszerben a felmerülő kérdésekre adni lehet. Hosszú távra érvényes konklúzió a terület eleve mindenkor gyors változásai, valamint a 2018-as nyári jogalkotási eredmények miatt a részkérdések tekintetében nem rögzíthető, de a személyiségi jogok védelme és a közügyek vitáinak szabadsága közötti egyensúly felállításához szükséges fő szempontok már azonosítottak, az egyes ügyek eldöntésekor alkalmazandó elvek pedig szilárd és kiforrott formában, kellő részletezettséggel állnak rendelkezésre. A tanulmány ezek áttekintését és rendszerbe gyűjtését célozza.

Kulcsszavak: véleménynyilvánítási szabadság, szólásszabadság, sajtószabadság, közszereplés, közéleti szereplők, jó hírnév és becsület védelme, magánélet védelme

The Freedom to Discuss Public Affairs and Act LIII of 2018 on the Protection of the Private Sphere

The interpretation of personality rights and the relevant provisions of the Civil Code have gained momentum as a result of the decisions adopted by the Constitutional Court and regular courts in recent years related to the freedom of speech, specifically in discussions of public affairs. It would not be an exaggeration to claim that the number of important decisions taken during this period exceeded those made between 1994 and 2014, a span of

1 A szerző köszöni Reményi Édua Vénusz szerkesztői segítségét, valamint Gyulay Dániel, Monori Zsuzsanna, Szikora Tamás, Török Bernát és Udvari Erzsébet Xénia észrevételeit és javaslatait, amelyeket a kézirat korábbi változataihoz fűztek.

twenty years. The significant number of constitutional complaints raised indicates a similar intensity in the near future, which one hopes will lead to the cementing of constitutional principles and the resolution of contradictions in their application. Discussions of public affairs continue to enjoy a broad degree of freedom, and the case law under the aegis of the Civil Code has been extremely helpful in defining the scope of this freedom. With regard to questions of detail, no long-term conclusions may be drawn, due to the rapid changes in this area and legislative efforts as recently as the summer of 2018, but the main criteria needed to strike a balance between the protection of personality rights, and the freedom of the debate of public affairs have already been identified, and the principles applicable to decisions made in individual cases are available in a solid and mature form with a sufficient degree of detail. The category of public affairs is to be interpreted broadly, whereby the public figure is an important category, but it is of secondary importance compared to the category of public affairs, and where the differentiation between statements of fact and statements of opinion is to be treated in a flexible way, and the threshold of tolerance of those concerned is clear from the case law of the Constitutional Court.

Keywords: freedom of expression, freedom of speech, freedom of the press, public appearance, public figures, protection of reputation and honour, protection of the private sphere

Bevezetés

A személyiségi jogok a jogrendszerben erőteljes védelmet élveznek, és az 1989–1990-es rendszerváltozás előtt fel sem merült, hogy ezt a védelmet differenciálva, a reputációt, becsületet sértő közlés tartalmától függően bizonyos körben csökkenteni volna szükséges. A hírnév- és becsületvédelem jelenkori értelmezése nemhogy nem ismer el privilegiált státuszokat, a közéleti szereplést egyenesen a hírnévvédelem hatókörét automatikusan csökkentő körülményként veszi figyelembe. Ezt követeli meg a demokratikus berendezkedés egyik alapvető játékszabálya; a közügyek nyílt vitatása egy bizonyos határig fontosabb érdek, mint a kritizált egyén személyiségi jogainak védelme. Aki a közéletben részt vesz, közügyben érintetté válik, szükségszerűen lemond személyiségi jogai teljes erejű érvényesíthetőségéről.

Az 1994 óta gyarapodó alkotmánybíróági gyakorlat, a rendes bíróságok döntései, a Ptk. 2013-as elfogadása által létrejött új szabályozás, valamint az alkotmányjogi panasz lehetőségének megnyílt nyomán sokasodó AB döntések kirajzolják a terület legfontosabb kérdéseire adható azon válaszokat, amelyeket egy modern, a szólásszabadság és a személyiségi jogok egyensúlyának meghatározását célzó jogrendszerben a felmerülő kérdésekre adni lehet. Ez az immár negyedszázados fejlődés új kihíváshoz érkezett a magánélet védelméről szóló 2018. évi LIII. törvény elfogadásával.

A következőkben arra keressük a választ, hogy az új törvény értelmezése milyen jogi környezetben fog megtörténni, milyen olyan determinációk azonosíthatók a jogrend-szerben, amelyek mederbe terelik szabályainak értelmezését.

Az Alaptörvény és a Ptk. módosítása, valamint a magánélet védelméről szóló új törvény

2018 nyarán több fontos jogszabályváltozás is történt, amelyek alapvetően érintik a közügyek vitáinak szabadságát és a személyiségi jogok magánjogi érvényesülését. Az Alaptörvény hetedik módosítása után a VI. cikk (1) bekezdése a következő szöveggel egészült ki: „A véleménynyilvánítás szabadsága és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.” Ha a magánélet kategóriáját itt az Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. cikke szerint értelmezi majd az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB), akkor az magában foglalhatja a jó hírnévhez és a becsülethez való jogot is.

A magánélet védelméről szóló 2018. évi LIII. törvény mindenesetre ebből az értelmezésből indul ki (ami azonban értelemszerűen nem köti az AB-t majdani alkotmányértelmezésekor). A törvény 8. § (1) bekezdése szerint „[a] magánélet tiszteletben tartásához való jog célja, különösen a névviseléshez való jog, a személyes adatok, a magántitok, a képmás és hangfelvétel, a becsület és a jó hírnév védelme”. A 7. § (2) bekezdése pedig rögzíti, hogy „[a] közéleti szereplő magán- és családi életét, valamint otthonát a közéleti szereplőnek nem minősülő személlyel azonos védelem illeti meg”. A két rendelkezés összeolvasásából arra is juthatunk, hogy a magánülethez való jog része jó hírnévhez és a becsülethez, valamint a képmáshoz és hangfelvételhez való jog, és a közéleti szereplők e jogai ugyanakkora terjedelműek, mint a magán-személyeké. Ezen értelmezés azonban nem elfogadható, egyfelől azért, mert ahogy a későbbiekben láthatjuk, hogy e jogok érvényesülése tekintetében a leginkább releváns kategória nem a közéleti szereplő, hanem a közügy, másfelől pedig ugyanezen törvény módosította a Ptk. 2:44. §-át, amely rögzíti a személyiségi jogok érvényesülésének csökkentett erejét a közügyek vitái tekintetében. Az új törvény mindazonáltal nem kreál olyan új tényállást, amely a közügyek vitáiban érvényesülő szólásszabadság-mércékre hatással lehet, így a „jó hírnév” vagy a „magánélet” sérelme a Ptk. tényállásai és azok talaján formálódó AB- és bírósági gyakorlat figyelembevételével lesz továbbra is csak megállapítható. (A családi élet tiszteletben tartásához, az otthon tiszteletben tartásához, a kapcsolattartás tiszteletben tartásához való jog megsértésének ezzel szemben önálló tényállásait határozza meg a törvény.)

A Ptk. 2018 augusztusa óta hatályos rendelkezései szerint:

„2:44. § [Közéleti szereplő személyiségi jogának védelme]

(1) A közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét szükséges és arányos mértékben, az emberi méltóság sérelme nélkül

korlátozhatja; azonban az nem járhat a magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével.

(2) A közéleti szereplőt a közügyek szabad vitatásának körén kívül eső közléssel vagy magatartással szemben a nem közéleti szereplővel azonos védelem illeti meg.

(3) Nem minősül közügynek a közéleti szereplő magán- vagy családi életével kapcsolatos tevékenység, illetve adat.”

Az (1) bekezdés betoldott új szövegrésze („[a]zonban az nem járhat a magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével”) valószínűsíti, hogy a Ptk. szövegéből a magánélet fogalmának szűkítő értelmezése következik, azaz abba a jó hírnév és becsület joga nem foglaltatik benne. Az (1) bekezdés egészéből továbbra is az derül ki, hogy a közügyek vitáiban a hírnév-, becsület-, képmás- és hangfelvétel-védelem csökkentett erővel érvényesül, és e vitákban közzétett, e jogokat hátrányosan érintő vélemények önmagukban e jellegük miatt nem jogsértők, azok a Ptk. korábbi gyakorlata és a szólásszabadság alkotmányos értelmezése szerint ítélandók meg. Az új (2) bekezdés lényegében a 7/2014. (III. 7.) AB határozatban rögzítettek egy részét kodifikálta (lásd 3. pont), a közügyek vitatása körén kívül eső közlések tekintetében a közéleti szereplőknek is a magánszemélyekhez azonos erejű védelmet nyújtva. A szintén új (3) bekezdés esetében pedig különösen fontos, hogy azt a bíróságok majd az Alaptörvény IX. cikkében biztosított szólásszabadságra tekintettel értelmezzék: közéleti szereplő magánélete is lehet közérdeklődésre számot tartó, amennyiben összefüggésben van közéleti tevékenységével vagy érintkezést mutat valamely közüggyel.

A 2018. évi LIII. törvény furcsa jogszabály, mert jórészt megismétli az Alaptörvény, a Ptk. és az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény egyes rendelkezéseit, némely ponton kiegészítve azokat, a Ptk. szankciórendszerét alkalmazni rendelve megsértése esetére. Értelmezése, önálló normatív tartalmának azonosítása a bíróságokra és az AB-ra vár.

A Ptk. „közügy-generálklauzulája” és annak alkotmányos értelmezése

A közszerzők korlátozott személyiségvédelme tekintetében a kiindulópont a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, amely lefektette az elvi alapokat. Az AB megállapítása szerint kiemelkedő alkotmányos érdek az állami és helyi önkormányzati feladatokat ellátó szervek és személyek tevékenységének nyilvános bírálhatósága, valamint az, hogy a polgárok bizonytalanság, megalkuvás, félelem nélkül vehessenek részt a politikai és társadalmi folyamatokban, a közéletben. Így, bár nem zárható ki a szóban forgó személyi kör becsülete, jó hírneve büntetőjogi védelmének alkotmányos volta, a szólásszabadság – a magánszemélyekhez képest – csak kisebb mértékben korlátozható a közhatalom gyakorlóinak védelmében. A testület e pontot meghaladva „alkotmányos követelményeket” határozott meg a rágalmazás és a becsületsértés büntetőjogi tényállásainak alkalmazhatóságával kapcsolatban:

„A hatóság vagy hivatalos személy, valamint a közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas – e minőségére tekintettel tett –, értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem büntethető; a becsület csorbítására alkalmas tényállítás, híresztelés, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata pedig csak akkor büntethető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény állító, híresztelő, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló személy tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan vagy azért nem tudott annak valótlanágáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint – az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel – elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta.”²

A csak szándékos hazugság, illetve gondatlanság esetén az elkövetőre felelősséget telepítő mérce hasonlít, de nem egyezik az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által 1964-ben a *New York Times v. Sullivan* ügyben hozott ítéletben felállított mércével.³

A közszereplők hírnév- és becsületvédelmének polgári jogi korlátozhatósága körében jelentős mérföldkőnek számít a Polgári törvénykönyv (Ptk.) kodifikációja és a kódex 2014-es hatálybalépése, amelynek eredményeképpen a jogalkotó törvényi szinten rendelkezett a közéleti szereplők személyiségi jogának csökkentett védelméről és a közügyek szabadságának figyelembevételéről magánjogi jogvitákban is:

„2:44. § [Közéleti szereplő személyiségi jogának védelme]

A közügyek szabad vitatását biztosító alapjogok gyakorlása a közéleti szereplő személyiségi jogainak védelmét méltányolható közérdekből, szükséges és arányos mértékben, az emberi méltóság sérelme nélkül korlátozhatja.”

A normaszöveg közlőnyállapotában szereplő, a csökkentett személyiségvédelem egyik feltételeként meghatározott „méltányolható közérdek” szövegrészt az Alapvető Jogok Biztosa a rendelkezés hatálybalépése előtt alkotmánybíróági indítványban támadta meg. Ezt követően az AB azonban a 7/2014. (III. 7.) AB határozatában megsemmisítette az érintett szövegrészt. Az emberi méltóság védelmével kapcsolatban a határozat megállapította, hogy az a szólásszabadság korláta lehet, de bármely sérelme „nem igazolhatja a szólásszabadság korlátozását. Ellenkező esetben a szólásszabadság tartalma kiüresedne. [...] Az emberi méltóság védelméhez való jog csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan”.⁴

Az alkotmányos probléma és az AB számára rendelkezésre álló nem túl széles mezsgye könnyedén azonosítható. Az Alaptörvény és a Ptk. kifejezetten védi az emberi méltóságot, az előbbi kinyilvánítva annak sérthetetlenségét is, ami azonban nem jelent egyúttal korlátozhatatlanságot is.⁵ A szólásszabadság az emberi méltósághoz

2 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, rendelkező rész.

3 *New York Times v. Sullivan* 376 US 254 (1964).

4 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás, [43] bek.

5 Alaptörvény, II. cikk.

hasonlóan alkotmányos jog,⁶ amely azonban szintén nem korlátozhatatlan, de korlátozása – hasonlóan minden más alapjoghoz – csak szűk körben lehetséges.⁷ Az emberi méltóság és a szólásszabadság alkotmányos kollíziója önmagában még nem feloldhatatlan a jogalkalmazás számára, ütközésük nem új keletű probléma.

A Ptk. 2:44. §-a ugyanakkor úgy kíván többletvédelmet nyújtani a szólásszabadság számára (a közügyek vitatásának szélesebb körét biztosítva), hogy egyúttal – a szélesebb védelem egyik objektív korlátjaként – megtiltja az emberi méltóságot sértő vélemények közzétételét. Ennek megfelelően, ha azt feltételezzük, hogy ez utóbbi rendelkezés nem lehetetlenítheti el a szólásszabadság gyakorlását (hiszen bármely sérelmes vélemény szükségszerűen egyben az emberi méltóságot is sértheti, így elvben szankcionálható lenne), akkor az emberi méltóság védelmének a vizsgált rendelkezés alkalmazása tekintetében olyan alkotmányos értelmezést kell adni, amely útmutatásul szolgálhat a jogalkalmazás számára is.⁸

Az AB is ezt az utat választotta, kifejezetten felhívva a figyelmet a bíróságok felelősségére az alkotmánykonform értelmezés tekintetében.⁹ A döntés leszögezi, hogy az „emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusa csak az emberi státuszt alapjaiban tagadó véleménynyilvánítások egészen szűk körében jelenti a véleményszabadság abszolút határát”.¹⁰ A vélemények, értékítéletek – főszabály szerint – nemcsak a büntető, hanem a polgári jogi felelősségre vonásnak sem lehetnek az alapjai; e tekintetben a 2014-es határozat visszautal a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat egyik leglényegesebb elemére, a vélemények teljes büntetlenségére. De, ellentétben az 1994-es döntéssel, a testület 2014-ben nem tekintette az értékítéleteket minden esetben alkotmányosan védettnek; a közügyek nyílt vitatásának biztosítása:

„[N]em jár az érintettek emberi méltósága, magánélete és jó hírneve védelmének [...] kiüresedésével. A közhatalmat gyakorló személyeket és a közszereplő politikusokat is megilleti a személyiségvédelem, ha az értékítélet a személyüket nem a közügyek vitatása körében, nem közéleti tevékenységükkel, hanem magán- vagy családi életükkel kapcsolatban érinti. Indokolt lehet a polgári jogi felelősségre vonás abban a szűk körben is, amikor a megfogalmazott vélemény az érintett személy emberi státuszának teljes, nyilvánvaló és súlyosan becsmérlő tagadásaként már nem az új Ptk. 2:43. §-ában foglalt nevesített személyiségi jogokba, hanem a 2:42. §-ban foglalt emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütközik. A korábban kifejtettek figyelembevételével mellett továbbá a közéleti szereplők is igényelhetnek jogi védelmet a hamis tényállításokkal szemben.”¹¹

6 Alaptörvény, IX. cikk.

7 Alaptörvény, I. cikk (3) bek.

8 Lásd: KOLTAY 2017.

9 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás, [60] bek.

10 Uo., [61] bek.

11 Uo., [62] bek.

A határozat külön is kiemeli a közhatalom egyes gyakorlóit, például a bírókat, akik sajátos helyzetüknél fogva – összhangban az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) gyakorlatával – más közéleti szereplőkhöz képest (az általános személyiségvédelmi mércét el nem érő) többletvédelmet kaphatnak személyiségi jogaik számára.¹² Ezzel a testület választ ad arra a kérdésre is, hogy miként kell értelmezni alkotmányos szempontból az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdését, amely szerint „a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának megsértésére”. Az AB fent összefoglalt értelmezése alapján ez az alkotmánybeli szabály sem tekinthető a szólásszabadság abszolút korlátjának.

A határozat érdeme, hogy megkísérel a jogalkalmazásban mindeddig csak igen töredékesen alkalmazott, önálló értelmezést adni az emberi méltóság személyiségi jogának. Az AB döntéséből e tekintetben az következik, hogy: 1. a közügyekre, közéleti szereplőkre vonatkozó vélemények, értékítéletek különleges védelmet élveznek, 2. amely azonban nem terjed ki a közéleti személyiségek magán- vagy családi életére vonatkozó értékítéletekre (ha azok nincsenek összefüggésben a közügyekkel), 3. valamint szintén nem terjed ki azon véleményekre, amelyek az érintett emberi státuszának teljes, nyilvánvaló és súlyosan becsmérő tagadását valószínűsítik meg (emberi mivoltát vonják kétségbe, a közügyek vitatásától elrugaszkodva, emberi minőségében becsmérlik, gyalázzák). Ez utóbbi esetben már nem is a Ptk. 2:45. §-ban foglalt becsülethez való jog sérül (annak megsértése lehetőségét a 2:44. § által a közügyekben megfogalmazott vélemények számára biztosított védelem a kiemelt közszereplők – politikusok, a közhatalom gyakorlói – vonatkozásában akár teljes egészében ki is zárhatná), hanem az emberi méltóság joga [Ptk. 2:42. § (2) bek.]. Vagyis az emberi méltóságnak – ellentétben a polgári bíróságok korábbi felfogásával – az alkotmánybírói döntés értelmében a becsülethez és a jó hírnévhez való jogon túli, sajátos és önállóan alkalmazható tartalma van. Ez pedig egyben a vélemények teljes körű védelmét és korlátozhatatlanságát illetően az 1994-es határozatban foglaltak kiegészítését és részbeni elvetését is jelenti.

A tényállítások tekintetében a határozat úgy foglalt állást, hogy „a bizonyíthatóan hamis tények önmagukban nem állnak alkotmányos védelem alatt”,¹³ kissé homályosan arra célozva ezzel, hogy bizonyos esetekben a valótlan tényállítások is részesülhetnek a szólásszabadság védelmében. A határozat később megállapítja, hogy „még az alkotmányos értékkel egyébként nem bíró, utóbb hamisnak bizonyult tények esetében is indokolt, hogy a jogi felelősségre vonás során a felróhatóság és az esetleges joghátrányok mértékének meghatározása körében figyelembe vegyék a közéleti viták minél szabadabb folyásának érdekét”.¹⁴

A „szükséges és arányos mérték” előírásával kapcsolatban a határozat megállapítja, hogy „a közhatalmat gyakorló személyek és a közszereplő politikusok esetében a személyiségvédelem korlátozottsága mindenki máshoz képest szélesebb körben

12 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás, [61] bek.

13 Uo., [49] bek.

14 Uo., [50] bek.

minősül »szükségesnek és arányosnak«.¹⁵ Ezzel együtt a Ptk.-ban szereplő e feltétel nem alkotmányellenes, mert »jóllehet nem a magán-, hanem az alkotmányjogban használt általános kifejezésekhez tapad – szükséges és elégséges mozgásteret biztosít a jogalkalmazás számára ahhoz, hogy a politikai véleménynyilvánítás határainak mérceit kidolgozza».¹⁶ A határozat különféle kategóriákat állít fel az érintett személyi kör és az adott körhöz kapcsolódó kritika védelmi szintje tekintetében. Léteznek:

1. közügyekben érintett, a közszereplést tudatosan vállaló közéleti szereplők – közülük is kiemelendők a közhatalmat gyakorló személyek és a közszereplő politikusok;
2. közügyekben érintett, nem »hivatásszerűen« közszereplők;
3. olyan közhatalmat gyakorló személyek, akik szolgálati viszonyuk miatt nem védhetik meg magukat a nyilvánosság előtt, például a bírák.

A személyiségvédelem szükséges szintje egyre nő, a szólásszabadság védelme egyre csökken, ahogy e listán lefelé haladunk.¹⁷

A »méltányolható közérdekből« szövegrész azonban a szólás- és sajtószabadság szükségtelen korlátozásának minősül:

»A közügyek vitatása körében a közéleti szereplők személyiségi jogai védelmének a véleményszabadság gyakorlását biztosító korlátozása is minden esetben alkotmányos érdek és követelmény. Nincs tehát szükség további, közelebbről nem körülírható »közérdeknek«, még kevésé a közérdek »méltányolható« voltának igazolására. [...] Az új Ptk. e feltétele indokolatlan mértékben szűkítené a szabad véleménynyilvánítások körét, mivel a közügyek vitatásának mindig fennálló társadalmi érdekén túl további közérdek igazolása mellett engedné csak meg a közéleti szereplők szélesebb körű bírálatát.«¹⁸

A döntésből három fontos részkérdés megítélésének szükségessége rajzolódik ki, amelyeket a következőkben áttekintünk, elsősorban a 2014 óta gyarapodó gyakorlat fényében. Az első, hogy valóban a közéleti szereplői státusz azonosítása-e a személyiségvédelem terjedelmének megállapításához szükséges legalkalmasabb kiindulópont, vagy esetleg ennél fontosabb a véleménynyilvánítás által érintett ügy »közügy«-jellegének megállapítása (4. pont). A második, hogy miként lehet elhatárolni egymástól a tényállításokat és a véleményközléseket azon esetekben, amelyekben ez nem egyértelmű (5. pont). A harmadik pedig az, hogy ha egy közlés tekintetében úgy véljük, hogy arra a speciális szabályt, azaz a személyiségvédelem szűkebb terjedelmét kell alkalmazni, akkor pontosan mennyivel legyen szűkebb ez a terjedelem, hol húzódik az ilyen ügyekben érintettek tűrésküszöbe (6. pont).

15 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás, [57] bek.

16 Uo., [56] bek.

17 Uo., [57]–[58] bek.

18 Uo., [65] bek.

A személyiségvédelmet szűkítő körülmények: közszereplők és közügyek

A 36/1994. (VI. 24.) AB határozat a rendelkező részében még csak hatóságról, hivatalos személyről vagy közszereplő politikusról tesz említést, indokolása azonban már utal a közéleti szereplőkre is, a jogalkalmazói gyakorlatra bízva az érintett személyi kör meghatározását. Valójában nem is a közszereplői státusz, azaz az érintett személyi kör előzetes és pontos meghatározása az elsődleges kérdés ezen ügyek eldöntésekor. A pontos személyi kör kimerítő jelleggel meghatározhatatlan, bizonytalan körvonalú, folytonos mozgásban van és kontextusfüggő. Fontos szempont az is, hogy a közszereplésen és a közügyek vitáin kívül a közszereplők személyiségi jogai is teljes védelmet élveznek, így még a vitathatatlan esetekben – egy politikai szereplőnél – sem egyértelmű, hogy mikor melyik mércét kell alkalmazni, mert a vitatott ügy „közügy”-jellegéről minden esetben külön kell dönten. A személyek listázásánál célravezetőbb a csökkentett személyiségvédelmet okozó helyzetek körének behatárolása. A közszereplés (a „közügy”) azonosítása, és nem a közszereplő (a személy) meghatározása az elsődlegesen fontos. Mind a közszereplők, mind a közhatalom gyakorlói és a közfeladatot ellátók esetében meghatározható, hogy tevékenységük mely köre, illetve mely adataik tartoznak a nyilvánosságra. Szorosan értelmezett közfeladataik ellátásán, illetve közszereplésükön túl személyiségi jogaik nem minden esetben őrzik meg teljességüket. Egy parlamenti képviselő családi élete is lehet közérdekű információ annyiban, amennyiben az befolyásolhatja a választópolgárok döntését.

A közügy-közszereplő kérdésében az elmúlt évek AB-gyakorlata és a nyomában formálódó bírósági esetjog fontos állásfoglalásokat tett, amely jobbra erősíti azon értelmezést, amely szerint a véleménynyilvánítással érintett ügy „közügyjellege” az elsődleges szempont a személyiségvédelem csökkentett terjedelmének megállapításakor. A gyakorlat ugyanakkor nem mentes az ellentmondástól, és ez elbizonytalaníthatja a világos választ kereső szemlélőt.

A 7/2014. (III. 7.) AB határozat rögzíti a közügyek azonosításának elsődlegességét, mindazonáltal jelzi, hogy a közszereplői státusz is fontos – bár a közügyjelleghez képest másodlagos – szempont lehet a személyiségvédelem mértékének megállapításánál. A közügyek hatással vannak a bennük érintett szereplők személyiségi jogainak érvényesülésére, ha pedig ezenfelül közéleti szereplőnek is számítanak, akkor jogaik még tovább szűkülhetnek, amelynek mértéke közszereplői státuszuk jellegétől függ (a politikustól a celebig).¹⁹

„A jogalkalmazás során mindenekelőtt arra kell tekintettel lenni, hogy mivel a politikai véleményyszabadság fókuszában elsősorban maguk a közügyek, nem pedig a közszereplők állnak, a közügyekre vonatkozó szólások mindegyike fokozott védelem alá tartozik, és ezáltal korlátozza az általa érintettek személyiségi jogainak védelmét. A személyiségvédelem korlátozottsága tehát nem csupán a hivatásszerűen közszereplést vállalók esetében érvényesülő

19 A közügy kategóriájának azonosítási kísérletéről a magyar alkotmányos gyakorlat alapján lásd: TÖRÖK 2018, 49–82.

szabály, hiszen a közügyek vitatása adott esetben – a konkrét társadalmi vita erejéig – annál szélesebb személyi kört érinthet. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azonban a megszólalással érintett személy státuszát sem: a közhatalmat gyakorló személyek és a közszereplő politikusok esetében a személyiségvédelem korlátozottsága mindenki máshoz képest szélesebb körben minősül »szükségesnek és arányosnak«.²⁰

Ez a megközelítés nyer megerősítést a 14/2017. (VI. 30.) AB határozatban is: „Mindezeket figyelembe véve [...] a munkaügyi jogvita alapját jelentő tevékenység, vagyis az internetes portál tartalma és az ott közzétett írások döntő részükben szakmai jellegűek és nem mutatnak olyan közéleti kötődést, amely ezt a tevékenységet egyértelműen a közügyek szabad vitatásának körébe sorolja.”²¹ Hasonlóképp jelenik meg e szempont a rendes bírói gyakorlatban is: „Annak eldöntésénél, hogy a véleménynyilvánítással, bírálattal kapcsolatban terheli-e fokozott tűrési kötelezettség az érintett személyt, elsősorban annak van jelentősége, hogy a kifogásolt nyilatkozat a közügyek vitatásával összefüggésben történt-e.”²²

A „közügy” fogalmához szolgáltat fontos adalékot a 3030/2019. (II. 13.) AB határozat indokolása. Az alapügy terheltje az ellene indított büntetőeljárásban a bíróság előtt megismételte, sőt újabb erősen kritikus értékítéletekkel gazdagította az indítványozóval kapcsolatos véleményét („szarkupac”, „gyalázat, civilizációs metely”, „nyilvános hullarabló”). Az alapügyben becsületsértés vétsége miatt elítélték, de a tárgyaláson elhangzottak terhelt általi – saját közösségimédia-felületein való – közzététele miatt indult újabb ügyben a bíróság felmentette. Az AB elutasította az ennek okán benyújtott alkotmányjogi panaszt, azon az alapon, hogy a büntetőeljárásról szóló tájékoztatás közügy:

„A kifejtett alkotmányos szempontrendszer alapján az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a vita közéleti jellege megállapítható, mivel a terhelt egy olyan büntetőeljárásról ad tájékoztatást, amely egy közismert televíziós műsorvezetőnek a riportjai során tanúsított emberi és szakmai magatartását ért bírálat büntetőjogi határait ismerteti meg a nyilvánossággal. Az indítványozó közszereplői minősége nem vitatható, hiszen élethivatásszerűen tevékenykedik a televíziós újságírásban. Az előzményi ügghöz képest, amelyben a becsületsértő közlés miatt a terhelt bűnösségét megállapították, jelen helyzet a közlés céljában, illetve az öncélúság hiánya miatt tér el a korábbi védett véleménynyilvánításhoz képest.”²³

E ponton érdemes rövid kitérőt tenni a képmásvédelem kérdéseire, amelyek tanulságokat hordoznak a hírnév- és becsületvédelem megítélése, illetve a 2:44. § értelmezése tekintetében is. A Ptk. 2:48. §-a szerint „(1) Képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez és felhasználásához az érintett személy hozzájárulása szükséges. (2) Nincs szükség

20 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás, [57] bek.

21 14/2017. (VI. 30.) AB határozat, Indokolás, [40] bek.

22 BDT 2017. 3776.

23 3030/2019. (II. 13.) AB határozat, Indokolás, [38] bek.

az érintett hozzájárulására a felvétel elkészítéséhez és az elkészített felvétel felhasználásához tömegfelvétel és nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén.” A szövegből úgy fest, hogy nem a közügyek, hanem a közszereplők, pontosabban a közszereplés azonosítása az egyedüli fontos szempont, és nyilvános közéleti szereplésen kívül nincs mód a csökkentett személyiségvédelem alkalmazására; esetleg csak a 2:44. § alkalmazása segíthet valamelyest. Ehhez képest az alkotmánybíróági gyakorlat a „rendőrképmás”-ügyekben²⁴ a 2:44. § figyelmen kívül hagyásával jutott el oda, hogy a szólásszabadság, illetve a tájékozódáshoz való jog szempontja a 2:48. § értelmezésében is irányadó. A rendőrök képmása tehát szabadon közölhető, „[a] nyilvános helyen készült, nem sértő, az érintett személyt tárgyilagosan ábrázoló felvétel általában nyilvánosságra hozható engedély nélkül, ha az a közérdeklődésre számot tartó tudósításhoz kapcsolódik és a jelenkor eseményeiről való szabad tájékoztatásához kötődik.”²⁵

A Kúria hosszas tépelődés után végül elfogadta e megközelítést: „Amennyiben a közhatalmat gyakorló személy fellépésére a közéletet befolyásoló események során kerül sor, a képmáshoz való személyiségi jogainak gyakorlása, azok korlátozhatósága az általános, azaz a közéleti eseményeken pusztán jelenlévő magánszemélyek jogvédelmének szabályaihoz képest eltérő megítélés alá eshet.”²⁶ A rendőr tehát intézkedése során ugyan nem végez nyilvános közéleti szereplést, de ha tevékenysége közüggyel kapcsolatos – és erős vélelem szól amellett, hogy a rendőr feladatellátása, amelyet a közhatalom képviselőjeként fejt ki, e körbe tartozik –, akkor a Ptk. értelmezésébe be kell hozni az alkotmányos szempontokat is, ami egy lépés az alapjogok horizontális hatályának elismerése felé.²⁷ Az egyedi ügyekben e szempont mérlegelése az AB és a Kúria által még nem egészen egységes, amint azt a konkrét alkotmányjogi panaszok után született újabb AB határozatok igazolják, amelyek újra és újra megerősítették a nyilvánosság érdekeihez fűződő szempont mérlegelésének jelentőségét.²⁸

Hasonlóképpen, a bírósági tárgyaláson a politikai szereplő terheltről készült kép – még ha utóbb az eljárásban fel is mentették – közérdeklődésre tarthat számot, a terhelt közéleti szereplői minőségéhez kapcsolódik. A média objektív módon – képileg is – tudósíthat egy büntetőeljárás állásáról, ha a tudósítás összhangban áll az adott eljárás aktuális állásával, és tiszteletben tartja az ártatlanság vélelmének alkotmányos alapelvét.²⁹ Amennyiben a tudósításban közölt kép nem ábrázolja az indítványozót megalázó helyzetben, az emberi méltóság lényegét sértő módon, úgy közzététele nem minősül a sajtószabadság jogával való visszaélésnek.³⁰

Azonban az AB gyakorlata nem ellentmondásmentes, amint arra két határozat is rámutat. Az 1/2015. (I. 16.) AB határozat előzményeként szolgáló ügyben a sérelmezett

24 SZEGHALMI–PAPP 2015.

25 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, Indokolás, [44] bek.

26 1/2015. számú BKMPJE határozat, IV. 3. pont.

27 GÁRDOS-OROSZ 2011.; GÁRDOS-OROSZ – BEDŐ 2018.

28 16/2016. (X. 20.) AB határozat, 17/2016. (X. 20.) AB határozat, 3/2017. (II. 25.) AB határozat.

29 3313/2017. (XI. 30.) AB határozat, Indokolás, [56] bek.

30 3348/2018. (XI. 12.) AB határozat, Indokolás, [37]–[38] bek.

vélemények magántermészetű vitában hangzottak el, azaz a közügyek vitáiban alkalmazandó mércét az itt vizsgált ügyben nem kellett alkalmazni. Ezért is zavaró, hogy az AB nem elsősorban a vitatott véleménynyilvánítás kontextusát, hanem a sértett státuszát vizsgálta. Az ügyvédként dolgozó sértettel összefüggésben pedig leszögezte, hogy „[a]z ügyvédként eljáró személy azonban önmagában ügyvédi minősége miatt nem tekinthető sem közhatalmat gyakorló személynek, sem közszereplő politikusnak”.³¹ Ebből indirekte az következik, hogy az AB visszatért a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat szűkebb közszereplő-meghatározásához, holott nem elsősorban a személy státuszát, hanem azon ügy „közügyjellegét” szükséges vizsgálni, amellyel kapcsolatban a vitatott vélemény elhangzott – e problémára a Paczolay Péter-féle párhuzamos indokolás is rámutatott.

A 3145/2018. (V. 7.) AB határozat többségi indokolása pedig kissé összekuszálja a közügy és a közszereplő szempontjai közötti viszonyt és sorrendiséget. A határozat egyfelől – összhangban a 7/2014. (III. 7.) AB határozattal – rögzíti, hogy:

„[41] [...] a nyilvános közlés minősítése során jellemzően nem a véleménynyilvánítással érintettek személyéből kell kiindulni, hanem azt kell vizsgálni, hogy a közlés közügyek, közéleti kérdések vitatására vonatkozik-e. Lényegében e körülmény, vagyis a közéleti kérdések megvitatásának ténye – a konkrét vita erejéig – az a szempont, amely jellemzően meghatározza az érintettek személyi minőségét. A közszereplői minőség ezért a közéleti kérdések megvitatásával együtt járó közszereplés tényéhez kötött, amelyet mindig a konkrét helyzetben – a 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban meghatározott szempontok alapján – szükséges értékelni.

[42] Az Alkotmánybíróság ezért kiemeli, hogy a demokratikus döntéshozatali folyamatokban elengedhetetlen a nyilvános közéleti viták lefolytatása, és ennek során az eltérő álláspontok felszínre kerülése, azoknak a plurális demokrácia értékeit érvényre juttató megvitatása. Még akkor is, ha ennek során a vita felfokozott hangvételű, és a vitában érintettek személyét éles támadás, kritika vagy bírálat éri. A közszereplésből fakadó közszereplői minőség lényegi ismérve ezért abban ragadható meg, hogy a konkrét helyzettől függően kiterjed minden olyan személyre, aki egy nyilvános közéleti vitában véleményformáló szerepben jelenik-e meg. Az Alkotmánybíróság e szempontokra tekintettel hangsúlyozta, hogy a közügyek megvitatása körében elhangzó véleménynyilvánítás és a rá vonatkozó védelem fókuszában elsődlegesen nem a szólással érintett személyek státusza áll, hanem az, hogy a megszólaló valamely társadalmi, politikai kérdésben fejtette ki nézeteit {7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [47]}.”³²

A korábbi döntések logikája szerint ezt követően a közszereplői minőséget nem mint a személyiségvédelem hatókörének csökkenéséhez szükséges előfeltételt, hanem – a közügyek érintettsége miatt e csökkenést eleve adottnak tekintve – a csökkenés mértékét befolyásoló körülménynt kellett volna elemeznie a testületnek.

31 1/2015. (I. 16.) AB határozat, Indokolás, [39] bek.

32 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás, [41]–[42] bek.

Ehhez képest az indokolás a közszereplői minőséget a közügyek érintettsége melletti, egyformán szükséges feltételként azonosította. Azaz eszerint nem elegendő, ha egy médiatudósítás vagy véleménynyilvánítás közügyet érint: a csökkentett személyiségvédelemhez ezenfelül még az is szükséges, hogy az ügyben érintett személyek közszereplőnek minősüljenek.

„[44] 2.2. Abban az esetben, ha a nyilvános közlés a közügyek szabad vitatását érinti, az alkalmazandó alkotmányjogi mérce megállapításához szükséges annak további vizsgálata, hogy a közléssel érintett személy – az adott helyzetben – közszereplői minőségben érintett-e. Önmagában ugyanis az a tény, hogy egy nyilvános közlés közéleti jellegű, nem vonja automatikusan maga után azt, hogy az érintett személyek személyiségvédelme lecsökken. A közszereplői minőség megállapítása mindig egyedi mérlegelés tárgya.

[...]

[48] A megszólalás tárgya (közéleti kérdés) ugyanakkor nem az egyedüli szempontja a nyilvános közléssel érintettek személyi minőségének megállapításához. Elengedhetetlen annak vizsgálata is, hogy az érintett önkéntes elhatározása folytán váljon a közélet alakítójává. A véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülése ugyanis kizárólag azokban az esetekben igazolható, amelyekben a résztvevők a saját döntésük alapján váltak a közügyek másoknál aktívabb alakítóivá, vállalva ezzel az érintett közösség nyilvánossága előtti értékeléseket és bírálatokat is. A közügyek vitatása körében ezért az őket érintő vagy minősítő, a személyüket támadó véleménynyilvánításokat nagyobb türelemmel kell tűrniük.

[...]

[50] A fentiekben kifejtett szempontok gondos mérlegelése elengedhetetlen annak eldöntése során, hogy egy nyilvános közéleti vitában részt vevők személyi minőségét a közéleti vita mennyiben határozza meg. Az Alkotmánybíróság ezért hangsúlyozza, hogy a közszereplői minőség megállapításának nem az a döntő szempontja, hogy az érintettnek mi a státusza, hanem az, hogy a közügyeket érintő, illetve közéletinek minősülő nyilvános vitában résztvevők önkéntes elhatározásuk folytán váltak-e a közügyek, a közélet alakítójává, rendszeres vagy időszakonként megjelenő szereplőjévé.”³³

Az indokolás, túl azon, hogy tévesen ítéli meg a közügy-közszereplő-szempontok egymáshoz való viszonyát, azonosul a rendőrképmásügyekben a Kúria által alkalmazott azon megközelítéssel, amely szerint „[a] joggyakorlat és a jogirodalom meghatározása szerint szereplésnek, ezen belül közszereplésnek az egyén önkéntes elhatározásán, autonóm döntésén alapuló olyan politikai, társadalmi, művészeti tevékenység, megnyilvánulás tekinthető, amelyet egy meghatározott cél, szűkebb vagy tágabb értelemben a helyi közösség vagy a társadalom életének befolyásolása érdekében fejt ki”³⁴. Az AB a rendőrképmás-határozatokban a közszereplés szükségszerűen önkéntes jellegének cáfolatát végül elkerülte, és a rendőrök szűkített jogát képmásuk védelméhez nem azon az alapon tekintette igazoltnak, hogy ők a Ptk. 2:48. § (2) bekezdése szerinti

33 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás, [44], [48], [50] bek.

34 1/2012. számú BKMPJE határozat, III. pont.

nyilvános közéleti szereplést végeznek, hanem a nyilvánosság érdekének alkotmányos szempontjára alapozta e döntéseket. Ettől még az a megközelítés, amely szerint a közszereplés minden esetben önkéntes elhatározáson alapul, egyértelműen téves, túlzottan szűkítő, amint arra Schanda Balázs alkotmánybíró párhuzamos indokolása is világosan mutat rá, plasztikus példáját az EJEB gyakorlatából véve.

„[104] A közszereplői minőség ugyanis azon az alkotmányjogi mérlegelésen belüli egyik szempont, hogy a szóban forgó véleménynyilvánítás a közügyek vitájához tartozik-e. Ennek a mérlegelésnek sok szempontja van, ahogy arra a 13/2014. (IV. 18.) AB határozat rámutat (Indokolás [39]). Az ott kifejtett teszt összetettsége – amely valójában az egyedi ügy valamennyi tényezőjének gondos mérlegelésére szólít fel – jól érzékelteti, hogy egy szólás közügyekhez tartozása sokkal inkább az egyedi társadalmi körülményektől függ, semmint normatív definícióktól. A korábban említett alaptétel – ti. hogy a kérdés fókuszában a közügy, nem pedig az érintettek státusza áll – alapján a közszereplői (és közhatalom-gyakorló) minőség az egyik fontos, de önmagában nem perdöntő eleme ennek a kategorizálásnak. (...) [105] Az értékelés logikájának jelentősége van. A határozat indokolása szerint a közszereplői minőségről azért kell a besorolást követően további döntést hozni, mivel a véleménynyilvánítás szabadságának érvényesülése »kizárólag azokban az esetekben igazolható, amelyekben a résztvevők a saját döntésük alapján váltak a közügyek másoknál aktívabb alakítóivá, vállalva ezzel az érintett közösség nyilvánossága előtti értékeléseket és bírálatokat is« (Indokolás [48]). Ez azonban nincs így. Azt már a hazai gyakorlat is leszögezte, hogy a szólásszabadság fokozott védelme tágabb körben irányadó, mint a »hivatásos közszereplők« köre [ld. 7/2014. (III. 7.) AB határozat]. Arra pedig már a strasbourgi gyakorlat iránymutatása világít rá, hogy a sajátos mércék alkalmazásához adott esetben semmilyen, az érintetteket legalább *ad hoc* önkéntes közszereplővé minősítő körülmény azonosítására nincs szükség: az ominózus eset egyszeri norvég fókavadászainak például eszük ágában sem volt, hogy önkéntesen »közszereplést« vállaljanak vagy közvita érintettjévé váljanak – a fókavadászat kegyetlenségeiről legitim módon folyó társadalmi vitában személyiségvédelmük mégis korlátozottabbá vált [EJEB, *Bladet Tromsø és Stensaaas kontra Norvégia* (21980/93), 1999. május 20.]. Más kérdés, hogy a személyiségvédelem az érintettektől függően különböző mértékben lehet korlátozott, de ez már a közügyek vitáján belüli mércék kérdése, nem pedig a szólásszabadság fokozottan védett területének lehatárolásáról szóló mérlegelés.”³⁵

A párhuzamos indokolás – a többség által elfogadott indokolással ellentétben – maradéktalanul illeszkedik az AB eddigi gyakorlatához. A szólásszabadság és a személyiségi jogok érvényesülésének megfelelő egyensúlyát biztosítja a „közügy” kategóriának az előtérbe helyezése, a „közéleti szereplő” másodlagos szempontja mellett. De a kettő egymás mellé helyezése, a csökkentett személyiségvédelem konjunktív feltételévé tétele a nyílt közvita indokolatlan korlátozásával járna. Nem a politikai, közéleti szereplők jogainak védelme „erősödne vissza” ezáltal a magánszemélyek védelmi szintjére,

35 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Schanda Balázs párhuzamos indokolása, [104]–[105] bek.

hanem a nem közszereplők részvételével zajló közügyek vitatása válna kevésbé védetté. Ez nem kívánatos fejlemény, és ellentmond az AB eddigi gyakorlatából levezethető elveknek is.

A tényállítások és a vélemények elhatárolása

A 36/1994. (VI. 24.) AB határozatból következően a jó hírnév és a becsület megsértésére alkalmas közlések megítélésekor külön kell választani a tényállításokat és a véleményeket. Ezek további szempontok szerint differenciálандók. A Ptk. ezt már törvényi szinten is rögzíti, így a 2:45. § szerint a jó hírnevet tényközléssel, a becsületet véleményközléssel lehet megsérteni. A 7/2014. (III. 7.) AB határozat pedig szintén rögzíti azt, hogy a valótlan tények és a szélsőséges vélemények szabadsága, illetve korlátozhatósága eltérő alkotmányos mércék szerint ítélandó meg.

Az AB döntései szerint tényállítások esetében különbséget kell tenni a valós (a bíróság előtt bizonyított) tényállítások és a valótlan (nem bizonyított) tényállítások között. A valótlan tényállításoknál pedig további különbséghez vezethet a szándékosan vagy a közlő hivatása vagy foglalkozása szabályai szerint tőle elvárható körültekintés elmulasztásával, illetve a szakmai szabályok betartása mellett közzétett állítások eltérő megítélése. Bár az AB határozatai ilyen megkülönböztetést nem írtak elő, a joggyakorlat a véleményközlések esetében különbséget tesz a ténybeli alappal rendelkező vélemények és az ilyen alappal jellegükönél fogva nem rendelkező (indulatból fakadó, érzelmeket tükröző vagy csak egyéni, szubjektív értékítéletet magába foglaló) vélemények között. Ha az előbbi tekintetében a ténybeli alap valóságát a bíróság előtt sikerül bizonyítani, akkor a vélemény közlője mentesül a jogi felelősségre vonás alól, legyen véleménye mégoly szélsőséges vagy bántó is. A ténybeli megalapozással nem rendelkező vélemények ellenben korlátozhatók maradnak, ha azok – a bírói gyakorlatban kialakult, bevett fordulatokat használva – indokolatlanul bántók, sértők, lealázók (gyalázkodások).

A 13/2014. (IV. 18.) AB határozatában az AB – általános érvennyel, a büntetőjogon túlnyúlva – megállapította azon szempontokat, amelyek alapján a rágalalmazási ügyek egyik legfőbb kérdésében, azaz a tényállítások és vélemények differenciálása során a bíróságoknak figyelembe kell venniük:

„[Az] a kérdés igényel választ az eljáró bíróságoktól, hogy a publicisztika tényállításnak, avagy értékítéletnek minősül-e. Ennek során figyelemmel kell lenni arra, hogy az inkriminált mondat a teljes szöveg kontextusában nyer értelmet, amelynek célja az önkormányzat vagyongazdálkodásának kritikája volt, vagyis az írás az ironia és a túlzás eszközével élve bírálta a városi vagyongazdálkodást. Szükséges továbbá értékelni a publicisztika *vélemény kontextusát*, amely a helyi közösségen belül tapasztalható vagyoni egyenlőtlenségekre és a pazarló költségvetési gazdálkodásra hívta fel a közélet figyelmét. Mindezek alapján lehet dönteni abban a kérdésben, hogy a publicisztika tartalmaz-e egyáltalán olyan konkrétumot, amelynek

igazságtartalma igazolható, ellenőrizhető lenne, vagy az írás egy olyan bírálatot kifejező értékítélet, amelynek éppen a lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül.”³⁶

A fenti szempontrendszer magánjogi jogvitákban is alkalmazható. A tényállítások és vélemények elhatárolása a konkrét ügyekben ezzel együtt is nehéz lehet. Egy ilyen nehéz elhatárolási kérdéssel találkozott az AB két történész közötti vita ügyében.³⁷ Az alapügy alperese nyilatkozta indítványozóról, hogy amit utóbbi mondott, az „egy szélsőjobboldali politikai provokáció, ami [...] törvényes eszközökkel is büntethető lenne, hiszen relativizálja a holokausztot, súrolja a holokauszt tagadását”. Az indítványozó szeme előtt „két alapvető cél lebeg [...] az új [...] intézet új ideológiai megfontolásaival függ össze, az új tekintélyuralmi rendszer tisztára kell, hogy mossza elődjét, a Horthy-rendszert. Teljesen nyilvánvaló, hogy ez a dolog erről szól, és igyekszik ki-mosni magát Horthy-t is a népirtás bűnéből, de nem lehet”. Az alperes az indítványozóra utalva megjegyezte, hogy „csak azokat az embereket lehet megbízni ilyen kormányintézetek vezetésével, akik szakmailag, erkölcsileg, politikailag a szélsőjobboldal irányába nyitottak, a Horthy-rendszer restaurációjában gondolkodnak szellemileg”. A fentiek átmenetet képeznek a tényállítás és a véleményközlés között, az AB is megosztott volt abban a kérdésben, hogyan minősítse az elhangzottakat. A többség azonban tényállításnak tekintette azokat, mert:

„[A]z Alkotmánybíróság figyelemmel volt az alperes nyilatkozata kifogásolt mondatainak, valamint magának a teljes nyilatkozatnak a kontextusára és céljára. Ezen szempontok szerint megállapítható, hogy az alperes figyelemfelhívó módon, az általánosítás és a túlzás megengedett eszközeivel, helyenként felfokozott hangnemben kritizálta és felnagyította az indítványozó interjújában kifejtett álláspontját, kétségbe vonta annak tudományos megalapozottságát, valamint – az előbbiekből következtetve – általánosságban is megkérdőjelezte az indítványozó intézetvezetői alkalmasságát, és bírálta a Kormány által alapított történetkutató intézet ideológiai elfogultágát.”³⁸

A kritikai elem, a bírálati jelleg tette – a többség megítélése szerint – véleménnyé az elhangzottakat, amelyekre így kevésbé szigorú mércét kellett alkalmazni, az alkotmányjogi panaszt pedig a testület elutasította. A véleményjelleg a fent idézett alperesi közlések közül a holokauszt relativizálására, és így bűncselekmény elkövetésére vonatkozó megjegyzés esetében vitatható, ahogyan öt alkotmánybíró vitatta is. De még ebben az esetben is elfogadható a véleménykenti minősítés, tekintettel a megfogalmazás módjára, a közlés vélekedésjellegére.

36 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás, [49] bek.

37 3001/2018. (I. 10.) AB határozat.

38 Uo., Indokolás, [36] bek.

Az érintettek tűrésküszöbe közügyek szabad vitáiban

A kérdést, hogy pontosan milyen mértékben húzódik vissza a személyiségvédelem szabályainak érvényesülése a közügyek vitái során, és milyen magasnak kell lennie a közéleti szereplők és a közügyekben érintettek „tűrésküszöbének”, első ízben a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat kísérelte meg meghatározni, amit 20 év elteltével a 7/2014. (III. 7.) AB határozat pontosított és módosított (más kérdés, hogy a rendesbíróságok az 1994-es határozatot nem, vagy csak töredékesen alkalmazták³⁹). A 13/2014. (IV. 18.) AB határozat részben megerősítette a büntetőjog számára megfogalmazott 1994-es ismertet, de figyelemreméltó, hogy ezt csak a mérce valótlán tényállításokkal kapcsolatos része tekintetében tette:

„A közügyeket érintő véleménynyilvánítás szabadsága a valónak bizonyult tények tekintetében korlátlanul, míg a hamis tény állításával vagy híresztelésével szemben már csak akkor véd, ha a híresztelő nem tudott a hamisságról és a foglalkozása által megkívánt körültekintést sem mulasztotta el. Az ilyen becsületsértésre alkalmas tényállítások a rágalmazás bűncselekményének törvényi tényállási elemei közé illeszkednek, így büntetendők.”⁴⁰

Az értékítéletek szabadságával kapcsolatban azonban az AB nem hivatkozott az 1994-es (azok számára korlátlan alkotmányos védelmet nyújtani kívánó) határozatára, hanem az indokolás egy korábbi részében a szólásszabadság szempontjából ahhoz képest megszorítóbb, a személyiségvédelem szempontjából pedig megengedőbb 7/2014. (III. 7.) AB határozatot idézte:

„A véleményszabadság már nem nyújt védelmet az olyan öncélú, a közügyek vitatásának körén kívül eső, így a magán-, vagy családi élettel kapcsolatos közlésekkel szemben, amelyek célja a pusztá megalázás, illetve a bántó vagy sértő kifejezések használata, vagy más jogsérelem okozása. [...] Ezenkívül nem védelmezi a közéleti vitában kifejtett véleményt sem, ha az abban megfogalmazottak az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sértik, így az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos becsmérlésében öltenek testet.”⁴¹

A 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat egy fontos ponton módosította az 1994-es mérce. Az indokolás megállapította, hogy mivel a rágalmazás bűncselekménye csak szándékosan követhető el, a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban felállított mérce egyik fontos eleme (amely szerint az is büntethető, aki „azért nem tudott [a becsületet csorbító tényállítás] valótlanságáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint – az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel – elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta”) nem tartható fenn tovább:

39 Lásd: KOLTAY 2014.

40 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás, [41] bek.

41 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás, [40] bek.

„Az Alkotmánybíróság különös jelentőséget tulajdonított annak, hogy a jogalkotó a hatályos Btk.-ban sem rendeli büntetni a rágalmazás bűncselekmény gondatlan alakzatát. Erre, valamint a [34/2004. (IX. 28.) AB határozat] Indokolásában kifejtettekre tekintettel megállapította: a rágalmazás gondatlansággal is megvalósítható alakzatához kapcsolódó alkotmányos elvárás a továbbiakban nem tartható fenn.”⁴²

Az említett 34/2004. (IX. 28.) AB határozat valóban tartalmaz idevágó fejtegetést. De megítélésem szerint sem ott, sem a 3328/2017. (XII. 8.) AB határozatban nem megfelelő a kiindulópont: az 1994-es határozat nem kívánta bevezetni a rágalmazás gondatlan elkövetési alakzatát, mindössze az adott állítás valóságtartalmának feltárása érdekében tanúsított magatartás tekintetében írt elő követelményt a mentesüléshez. Amint a 2004-es határozat helyesen megállapítja: „A [rég]i Btk. 179. §-ában [rágalmazás] foglalt rágalmazás bűncselekménye kizárólag szándékosan követhető el, és a szándékosság megállapításához elegendő, ha az elkövető tudata átfogja: az állított tény alkalmas a becsület csorbítására.” A szándékosság tehát csak a sértő állítások közzétételére vonatkozik, nem arra, hogy csak szándékos hazugság lehet rágalmazó. Az elkövetőnek azt kell tudnia, hogy amit állít, az alkalmas arra, hogy a megcélzott személy társadalmi megítélését hátrányosan befolyásolja. Ez lehetséges valós tényállításokkal is, amelyek bizonyítását a bíróság megengedheti (Btk. 229. §). Ha a bíróság nem engedi a bizonyítást, akkor az egyébként igaz állítás is rágalmazó lehet. Az pedig, aki nem a kellő alapossággal járt el a valóságtartalom feltárásakor, elég, ha annyit tud, hogy a közlése hátrányos következménnyel járhat az általa érintett személyre nézve, és így elkövetési magatartása szándékos lesz. A rágalmazás bűncselekményét eshetőséges szándékkal is el lehet követni.⁴³ Ebből eredően a 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat indokolása e ponton nem helytálló, és kérdéses az is, hogy egyáltalán ez lesz-e az AB által a jövőben alkalmazott új mérce büntetőjogi relevanciájú ügyekben.⁴⁴ Amennyiben igen, az a szólásszabadság érvényesülési körének jelentős kiszélesítését jelentené, hiszen csak a valótlanosság szándékos állítása (a tudatos hazugság) lenne a jövőben rágalmazásként büntethető a közügyek vitáiban (bár a bizonyítási teher továbbra is a közlőn nyugodna ez esetben is).

A becsülethez való jog értelmezése és a vélemények szabadsága a közügyek vitái során alapvető fontosságú kérdés. A 7/2014. (III. 7.) AB határozat egy megfelelően mérlegelő, a szabad szólásnak és a személyiségi jogok védelmének is teret engedő értelmezést vezetett be, amely a későbbi döntésekben is visszaköszön. A 3145/2018. (V. 7.) AB határozat két bulvárszereplő jogvitája összefüggésében rögzítette, hogy:

„Az indítványozó ügyében az eljáró bíróságok a perben vizsgált közléseket – amint erre a másodfokú bíróság ítéletében kifejezetten hivatkozott – az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésének alkotmányos tartalmára tekintettel vizsgálták. Ez alapján alakították ki azt az egye-

42 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás, [63] bek.

43 SZOMORA 2013, 475.

44 BALOGH 2018, 82–83.

ző álláspontjukat, hogy a »pszichopata« kifejezés használata az adott ügyben sem azok tartalma, sem megfogalmazás módja miatt nem alkalmas a jogsértés megállapítására. E körben a bíróságok döntő jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy a vizsgált kifejezést az alperes nem orvosi értelemben használta. A másodfokú bíróság utalt arra is, hogy a köznyelvben bevett szokás e kifejezés hangoztatása annak minősítésére, amikor valaki nem azt csinálja, ami a másik félnek tetszik, vagy amit elvár. Ebből következően a perbeli bejegyzésekből nem az tűnik ki, hogy az alperes szerint az indítványozó a megjelölt betegségben szenvedne. Az alperes a kifogásolt kijelentéseket a vele szemben tanúsított indítványozói magatartás szubjektív értékeléseként fogalmazta meg. A bíróságok álláspontja szerint a »zavaros körülmények között« közlésmód ugyancsak egyértelműen véleménynyilvánításnak minősül, amellyel az alperes szintén a vele szemben tanúsított indítványozói magatartásra reagált.”⁴⁵

Hasonlóképpen rögzítette az AB a 3263/2018. (VII. 20.) AB határozatában a becsülethez való jog értelmezését a közügyek szabad vitatása fényében, gyakorlatilag megállapítva, hogy a becsülethez való jog a közügyek vitájában nemigen nyújt védelmet, és csak azon kijelentések szankcionálhatók, amelyek túllépnek a becsület sérelmén és már az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusát sértik:

„[40] Az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében foglalt szólásszabadság határainak – kivált képp büntetőjogi korlátozásának – értelmezése során [...] az Alkotmánybíróság a »becsületérzés sérelménél« szigorúbb mércét határozott meg. A korábbi gyakorlaton alapulól, azt az Alaptörvény alapján továbbfejlesztő értelmezés szerint a közügyek vitájában a közhatalom gyakorlóját vagy közszereplő politikust érintő bírálat, értékítélet főszabály szerint nem lehet alapja jogi felelősségre vonásnak. A véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos határát e körben azok a közlések lépik csak át, amelyek az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütköznek, azaz a méltóságnak az emberi mivolt lényegét jogilag megragadó tartalmát sértik.

[41] Az Alkotmánybíróság hangsúlyozza, hogy a szólásszabadságnak ez a korlátja nem önmagában a véleménynyilvánítás becsmérő vagy gyalázkodó jellegének szab határt, hanem az emberi méltóságnak az emberi mivolt lényegét meghatározó és óvó magját védelmezi. Az emberi méltóságnak ezt a korlátozhatatlan tartományát nem a méltóságból fakadó egyes részjogok (pl. becsület, jó hírnév) minősített, intenzív becsmérése sérti, hanem az, ha a véleménynyilvánítás eleve ennek a sajátosan védett szférának a megsértésére irányul. Ilyen jogsértés lehet egyrészt az, ha a megszólaló tagadja, kétségbe vonja az érintett(ek) emberi mivoltát, emberként kezelésének követelményét, másrészt az, ha az emberi természet legbelsőbb köreibe hatol, öncélúan támadva a személyiség és az identitás lényegét alkotó vonásokat. A »becsületérzés« szubjektív kategóriájával szemben ez a jogsértés olyan objektív alapot teremt, amelyre a bíróságok a becsületsértés büntetőjogi értékelésekor is hivatkozhatnak.”⁴⁶

45 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás, [81] bek.

46 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat, Indokolás, [40]–[41] bek.

A becsület védelmétől elrugaszkodó, az emberi méltóságot mint önálló tartalommal bíró személyiségi jogot sértő megnyilvánulások a közügyek vitáiban sem megengedettek, és mind polgári, mind büntetőjogi eszközökkel szankcionálhatók. Ezzel párhuzamosan a közügyek vitáiban a becsülethez való jog érvényesülése lényegében „feloldódik” a méltósághoz való jog védelmében.

A mástól származó állítás továbbadása: a híresztelés

Érzékeny pontja a közügyek vitáinak, így a hírnév- és becsületvédelem szabályainak a híresztelés megítélése. A híresztelés a Ptk. (valamint a Btk.) alapján ugyanolyan megítélés alá esik, mintha a közlő maga tenne hamis tényállítást. A sajtó-helyreigazítás szabályait értelmező PK 14. számú állásfoglalás alapján, amelynek érvénye kiterjeszthető a hírnévvédelem egyéb eszközeinek alkalmazási lehetőségeire is, „akkor is szükség van a valótlan tényállítás helyreigazítására, ha a közlés idegen forrásból származik. A jogszabály ezért nemcsak a közvetlen észleleten alapuló közlés, hanem a mástól szerzett értesülések továbbadása, közlése, vagyis a híresztelés esetében is lehetővé teszi a sajtó-helyreigazítást”.

A közügyekről, a nyilvános eseményekről történő beszámoló közzétételének érdeke ütközhet a valós állítások közzétételének érdekével. A médiának – jellegéből, a megjelenés gyorsaságából adódóan – számos esetben nincs meg vagy erősen korlátozott a lehetősége az információ valóságtartalmának ellenőrzésére. Szakkérdésekben nem dönthet a szembenálló álláspontok között, illetve nincs minden esetben lehetősége meghallgatni a másik felet (bár alapvető sajtóetikai elvárás, hogy törekedjen rá). Azt kell tehát meghatározni, hogy mely forrásokból származó információk esetében mentesül automatikusan a média az ellenőrzés kötelezettsége alól (például hivatalos tájékoztatások), melyek esetében áll fenn valamilyen többletkötelezettsége (például a jóhiszemű eljárás), és melyeknél várható el fokozott gondosság a közzététel során.

Az AB meglehetősen későn, 2017 végén foglalkozott először a híresztelés kérdésével, a 34/2017. (XII. 11.) AB határozatban. Első döntésében – alkotmányos követelményként – rögtön lefektetett egy olyan értelmezési szabályt, amely híresztelés esetén bővíti a média felelősség alóli mentesülési körét. Nemcsak a különböző közhatalmi és más állami szervek hivatalos tájékoztatása, hanem általában a közéleti szereplők sajtótájékoztatója is a kivételi körbe tartozik.

„Az Alkotmánybíróság megállapítja: az Alaptörvény IX. cikk (2) bekezdésében foglalt sajtószabadságból fakadó alkotmányos követelmény, hogy a közéleti szereplők sajtótájékoztatóján a közügyek vitájában egymást érintően tett kijelentésekről hűen, saját értékelés nélkül tudósító, a közlések forrását egyértelműen megjelölő és a jó hírnevet esetleg sértő tényállításokkal érintett személy cáfolatának is helyet biztosító (vagy a válaszadás lehetőségét fel-

kínáló) médiatartalom-szolgáltató tevékenységét nem lehet a személyiségi jogsértés polgári jogi szankcióit megalapozó híresztelésként értékelni.”⁴⁷

A hamarosan érkező második AB döntés, a 3002/2018. (I. 10.) AB határozat rögtön szűkítette a fenti alkotmányos követelmény érvényesülési körét. Kicsit nehezen értelmezhető módon azt állapította meg, hogy csak akkor mentesül a média a híresztelt valótlan tényállítás miatti felelősség alól, ha az adott médiatartalom kizárólag a közügy vitájában részt vevő személyek megnyilvánulását tartalmazza, és azon felül semmi mást. Ez nem túl életszerű, és eleve kizár a mentesülés alól minden olyan cikket, tudósítást, amelyet a média maga állít elő, túl mások közlésének lejegyzésén és továbbításán. Ugyanakkor az AB nem szűkíti a felelősség alóli mentesülés elvi lehetőségét a sajtótájékoztatón elhangzottak közlésére, így az elvben – összhangban a Pécsi Ítéltábla döntésével – bármely, közügyet érintő megnyilvánulásra kiterjedhet, feltéve, hogy az valóban csak az érintettek nyilatkozatait tartalmazza.

„Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint – figyelemmel a 34/2017. (XII. 11.) AB határozatban megállapított alkotmányos követelményre – egy sajtótudósítás akkor esik kívül a híresztelés értelmezési körén, ha a médiatartalom fókuszában kizárólag a közéleti vitában részt vevő személyek megnyilvánulásainak naprakész és hiteles becstornázása áll. Az adott esetben a sajtótudósítás fókuszában nem az I. rendű alperes nyilatkozata állt, hanem az eseményekkel összefüggésben álló, egymásnak ellentmondó információk bemutatása. Ebből következően az adott esetben vizsgált sajtótudósítás híresztelésnek minősül.”⁴⁸

A *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary* ügy⁴⁹ az AB ezen utóbbi döntését követően indult. A kérelmező az EJEB előtt arra hivatkozott, hogy a magyar hatóságok megsértették a szólásszabadsághoz fűződő jogát. Az ügy külön érdekessége, hogy a híresztelés egy internetes linknek a cikkbe ágyazásával történt, így az internetes kommunikáció által lehetővé tett újfajta közlési mód jogi megítéléséről is szólt: lehet-e jogsértő egy olyan link pusztá közzététele, amelyről egy jogsértő, valótlan állításokat tartalmazó szöveg, videó érhető el?

Az EJEB megállapítása szerint amennyiben az újságíró, illetve az általa készített médiatartalom nem fejezte ki egyetértését a jogsértő tartalommal, illetve jóhiszeműen, kellő gondossággal, a szakmai etika szabályainak betartásával járt el, a link közzététele önmagában nem valósít meg hírnévsértést. Figyelembe kell venni emellett a jogsértő tartalom kontextusát, azt, hogy milyen ügyben jelent meg a nyilvánosságban és kire vonatkozik; a kiemelt közéleti szereplők (jelen esetben egy parlamenti párt) tűrésküszöbe természetesen az ilyen esetekben is magasabban van.⁵⁰

47 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, rendelkező rész.

48 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás, [77] bek.

49 Application no. 11257/16., 2018. december 4-i ítélet.

50 *Magyar Jeti Zrt. v. Hungary*, 77–82. bek.

Zárszó

A személyiségi jogok, a Ptk. vonatkozó rendelkezéseinek értelmezése a szólásszabadság, illetve konkrétan a közügyek vitáinak tükrében új, jelentős mennyiségű muníciót kapott az elmúlt évek alkotmánybíróági és bírósági döntéseitől. Túlás nélkül állítható, hogy több fontos döntés született ezen idő alatt, mint az 1994 és 2014 közötti 20 év alatt összesen. Az alkotmányjogi panaszok jelentős száma előrevetíti a közeljövő hasonló intenzitását, amely remélhetőleg az alkotmányos elvek megcsontosodásához és a gyakorlat ellentmondásainak feloldásához vezet majd. A közügyek vitái továbbra is széles körű szabadságot élveznek – a Ptk. égisze alatt formálódó gyakorlat e szabadság terjedelmének azonosításában máris sokat segített. Hosszú távra érvényes konklúzió a terület eleve mindenkor gyors változásai, valamint a 2018 nyári jogalkotási eredmények miatt a részkérdések tekintetében nem rögzíthető, de a személyiségi jogok védelme és a közügyek vitáinak szabadsága közötti egyensúly felállításához szükséges fő szempontok már azonosítottak, az egyes ügyek eldöntésekor alkalmazandó elvek pedig szilárd és kiforrott formában, kellő részletezettséggel állnak rendelkezésre. A közügy kategóriája szélesen értelmezendő, a közéleti szereplő fontos, de a közügyhöz képest másodlagos jelentőségű kategória, a tényállítások és vélemények elhatárolása rugalmasan kezelendő, az érintettekre vonatkozó türekszűz pedig az AB gyakorlatából pontosan kiolvasható. Tiszteletre méltó sikerek ezek a magyar szólás-szabadság kevesebb mint három évtizedes történetében.

Felhasznált irodalom

- BALOGH Éva (2018): Alkotmánybíróság útvesztőben. *Fundamentum*, 2–3. sz. 80–99. Elérhető: <http://fundamentum.hu/sites/default/files/fundamentum-18-2-3-11.pdf> (2019. 07. 01.)
- GÁRDOS-OROSZ Fruzsina (2011): *Alkotmányos polgári jog? Az alapvető jogok alkalmazása a magánjogi jogvitákban*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – BEDŐ Renáta (2018): Az alapvető jogok érvényesítése a magánjogi jogviták során – az újabb alkotmánybíróági gyakorlat (2014–2018). *Alkotmánybíróági Szemle*, 1. sz.
- KOLTAY András (2014): A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének kérdései Európában, különös tekintettel a magyar jogrendszerre. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát szerk.: *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*. Budapest, Wolters Kluwer. 13–95.
- KOLTAY András (2017): Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In KOLTAY András – TÖRÖK Bernát szerk.: *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4*. Budapest, Wolters Kluwer. 267–296.
- SZEGHALMI Veronika – PAPP János Tamás (2015): A rendőr képmásának védelme – a vita jelenlegi állása. *Iustum Aequum Salutare*, 9. évf. 4. sz. 95–110. Elérhető: <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20154sz/06.pdf> (2019. 07. 01.)
- SZOMORA Zsolt (2013): Rágalmazás. In KARSAI Krisztina szerk.: *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, CompLex.
- TÖRÖK Bernát (2018): *Szabadon szólni, demokráciában*. Budapest, HVG-Orac.

Jogforrások

36/1994. (VI. 24.) AB határozat
1/2012. számú BKMPJE határozat
7/2014. (III. 7.) AB határozat
13/2014. (IV. 18.) AB határozat
28/2014. (IX. 29.) AB határozat
1/2015. (I. 16.) AB határozat
16/2016. (X. 20.) AB határozat
17/2016. (X. 20.) AB határozat
3/2017. (II. 25.) AB határozat
14/2017. (VI. 30.) AB határozat
34/2017. (XII. 11.) AB határozat
3313/2017. (XI. 30.) AB határozat
3328/2017. (XII. 8.) AB határozat
3001/2018. (I. 10.) AB határozat
3002/2018. (I. 10.) AB határozat
3145/2018. (V. 7.) AB határozat
3263/2018. (VII. 20.) AB határozat
3348/2018. (XI. 12.) AB határozat
3030/2019. (II. 13.) AB határozat

